

СІВЕРЯНСЬКІ ЛЕГЕНДИ

ЄФРОСИНА ЯРОСЛАВНА — ДРУЖИНА КНЯЗЯ ІГОРЯ

Одного травневого дня промайнував над Путивлем сильний вітер, який приніс з півдня грозові хмари. Потім прокрапав невеличкий дощик, який несподівано переріс у зливу. Майже цілу ніч гуркотів розкотистий грім і виблискувала блискавка.

Але вранці все стихло. Тепле сонячне проміння яскраво та ласкаво освітлювало всю кімнату княжого терему, в якій завжди відпочивала княгиня Єфросина Ярославна. Починався добрий ранок. А добрим він мав бути від того, що було дуже тихо навкруги Путивля. Листя на деревах і всі рослини, прибиті за ніч до самої землі дощем, почали підніматися вгору, розпускатись і розквітати, начебто на них одягнули нове вбрання.

У розчинені вікна кімнати княгині подувало свіже повітря, яке йшло від річки та з Дикого поля за путивльським валом. Зовсім поряд з вікном Єфросини, не вгаваючи, виспівував соловейко. Від його чарівного співу княгиня прокинулася занадто рано і стала прислухатись. Потім піднялася з ліжка і підійшла до вікна. Отам відцвітали блідо-рожеві ніжні пелюстки диких яблунь і груш. А над ними без упину кружляли і гули працюючі бджоли, які своєю невтомністю і метушливістю, здавалось, підбадьорювали молоду жінку. Раптом, не так далеко від терему, в лісосмузі, закувала зозуля, начебто підраховуючи людські роки. Єфросина замислилася.

Закінчувався травень. А від того часу, як князь Ігор з братом, племінником та синами вирушили у похід проти остобридлих куманів (половців), ніяких звісток не було. Це дуже турбувало Єфросину. Іноді, коли княгиня, сидючи на валу, вдивлялась у степ, їй здавалось, що вона ніби бачить, як хтось скаче на коні в долину. А ще, ніби чує голоси своїх рідних, які безперервно кудись її кличуть. Здавалось, що голоси ці десь ось тут, близьенько від неї. Але це все їй тільки здавалось і перешкоджало спокійно жити і навіть дихати. Іноді вона радувалася сонячному промінню, ясному небу, швидкій повноводній річці Сейм і кожній рослині на путивльській землі. Але це було на якусь мить. А потім знову були сум і чекання.

І ось одного разу до Путивльського дитинця-фортеці в'їхав стомлений вершник. Тривожні звістки привіз він Ярославні: об'єднаний полк русичів розбито вщент, а Ігоря з князями, синами Володимиром та Олегом і п'ятьма тисячами воїнів захоплено в полон. Княгиня вислухала вершника із міцно стисненими вустами.

...Всі послули у князівському теремі. Лише до Ярославни сон не йшов. Блідолиций місяць сипав своє сяйво в її розплющені очі. Раптом його світло зникло і якийсь яскравий промінь зазорів над її ліжком. У білому вбранні став біля неї Ангел Господень.

— Єфросино, — тихенько промовив він, — кров невинних переяславців на руках твого чоловіка. Покайся, бо прийшла помста. Кайся за Ігоря! Кайся за воїнів! Кайся за дітей своїх! Кайся! Кайся... — ще довго дзвеніло в її вухах і чулося, віддаляючись від неї. І темрява поглинула все, як сон.

— Це воля Божа, — міркувала княгиня, підводячись з ліжка, — і я повинна скоритися їй.

З Переяславською землею напередодні свого трагічного походу на половців Ігор вів міжусобну війну. Як про справжній погром, розповідав про неї князь, з усіма подробицями про жорстокість, вчинену над мирним населенням.

Ярославна поринула спогадами у дводесятирічне минуле. Тоді сіверянські князі ходили в Половецьке поле і прийшли з багатою здобиччю. Серед взятих у полон були жінка і діти хана Кзи. І нині він прагнув помсти: розорити ненависне соколине гніздо — з цим і пришов на Посейм'я.

Молилась, каялась, тужила і плакала княгиня Ярославна на путивльському заборолі до самого ранку. В кам'яній церкві Вознесіння, що стояла в кремлі, відправляли молебні.

У беззахисному становищі опинилася княгиня перед можливою навалюю куманів (половців). Але вона не розгубилася і надіслала гінця до Чернігова за допомогою.

Майже через три дні запалало все Посейм'я. Куманська орда хана Кзи, як згряя голодних вовків, вдерлася в Путивльську землю. Стало це місто дуже ласим шматком для степняків. На стягах половців золотими нитками була вишита гусяча голова — родовий тотем хана, божество його предків. Зображення дуже чутливої і обережної істоти — гуся, було витатуйовано на тілах половецьких воїнів і вирізьблено на руків'ях шабель та на щитах.

Спаливши багато сіл, кумани обложили Путивль. Та міцні були його вали. Місто стояло на високому пагорбі, обнесеному подвійною дерев'яною стіною з кількома бойовими вежами. Південну частину міста захищала широка річка Сейм. А ще сильнішими були руки його захисників, які одностайно вирішили вмерти, але не потрапити в полон злим кзаківцям.

Хан сподівався на легку перемогу над беззахисними жінками та дітьми, але прогадав — облога міста тривала чотири дні. Путивляни трималися мужньо: лили на голови половців кип'яток і гарячий баранячий жир, кидали каміння. Перед ворожою кіннотою було розсіяно за наказом Ярославни маленькі часничини (чотирикінечні залізні лапки), у котрих, як їх не кидай, один зуб обов'язково стоїть вгору. Багато було виведено таким чином із ладу половецьких коней що товклися під стінами Путивля.

Кза лютував: вже четвертий день стоять вони біля фортеці, та не можуть ніяк її взяти. Тоді він звелів покликати шаманів, яких завжди брав з собою у далеку подорож. Ті, на очах путивлян, почали виробляти різні чародійські дієства: годинами витанцьовували біля вогнища, приносили жертви, кричали довго дикими страшними голосами, від яких піднімалось волосся, били у шкіряні тамтами, дзеленьчали залізниччям, входили в релігійний екстаз, накликаючи гнів своїх тотемів-гусей та куманської богині Умай на голови путивльських урусутів.

Після шаманських магічних заклинань над Путивлем здійснювалася велика завірюха, кружляючи в небі біле гусяче п'р'я. З диким гигиканням кумани почали дертися на стіни фортеці. Захисників охопив страх.

Вже посічені майже всі чоловіки, що залишалися на посаді, викинуте все каміння; немає вже кип'ятку та баранячого жиру. Одна із захисниць у відчай кинула своє немовля на голову половця. Від такої несподіванки той розгубився і відскочив геть. А потім й сама нещасна мати кинулася із заборолу у глибокий рів.

Ярославна наказала принести із церкви ікону Пресвятої Богородиці, оголосила загальний піст: нічого не їсти, не пити і щиро молитися Богу — може, Він змилюється нам ними і не віддасть Путивля на знищення і знуцання.

Княгиня впала навколішки перед образом і, плачучи та ридаючи, біла земні поклони та молилася:

— О, Пречиста Мати, уповання наше! Грішні ми, молимося Тобі зі сльозами — не зрадь нас. Не наведи на нас напасті, не віддай нас до рук чужинців. Да не прозветься град Твій градом полоненим, а стадо Твоє — пришельцями в землі чужій!

— Господи, помилуй, — приказували путивляни і безперервно молилися і відбивали земні поклони.

Половці пускали цілі хмари стріл на молільників. Одна із стріл влучила в ікону і образ розвернувся до міста. Сльози потекли з очей Божої Матері.

На куманів напав дикий жах — вони почули сильний шум і з переляку почали бити один одного. Кза, загубивши під мурами Путивльського кремля багато своїх людей, наказав рушати до кочів'їв у Половецьке поле.

Ярославна і ті, що були поруч з нею, почули голос, який йшов від ікони. Він звелів побудувати в місті храм на честь Пресвятої Богородиці і, якщо всі в місті будуть молитися з Вірою, то на будівництво будуть даровані гроші. На другий день невідомо від кого були передані мішки з золотом та сріблом.

Минули літа, сторіччя минули з часу страшних подій. І на тому благословенному місці — Городку, де колись знаходились князівський терем і міцна фортеця, на заборолі якої плакала та промовляла княгиня Ярославна, з'явилися нові церкви. Золочені куполи тих храмів було видно далеко в степу. На місці старих храмів з'являлись нові — високі, кам'яні. Бо був Городок — місце дуже догідне.

**Олена ЛЕПЬОШКІНА,
Олександр ЛЕПЬОШКІН.**

м. Путивль.

